

Är landsbygden beredd för en kris?

En enkätstudie om beredskapen hos landsbygdens hushåll i Sverige

Konrad Gustafsson Herrgård

Självständigt arbete • 15 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Program: Samhällsutveckling – landsbygd
Uppsala 2024

Är landsbygden beredd för en kris? En enkätstudie om beredskapen hos landsbygdens hushåll i Sverige

Is the rural prepared for a crisis? A survey study about rural households preparedness in Sweden

Konrad Gustafsson Herrgård

Handledare: Brian Kuns, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land

Examinator: Örjan Bartholdson, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: Grundnivå, G2E

Kurstitel: Självständigt arbete i landsbygdsutveckling

Kurskod: EX0888

Program/utbildning: Samhällsutveckling - landsbygd

Kursansvarig inst.: Institutionen för stad och land

Utgivningsort: Uppsala

Utgivningsår: 2024

Upphovsrätt: Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd.

Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se> (om publicering ej medges, radera rad)

Nyckelord: Social sårbarhet, självförsörjning, beredskap, resiliens, djurhållning, självhushållning

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land

Avdelningen för landsbygdsutveckling

Sammanfattning

Enkätstudien undersöker beredskapen hos hushåll på landsbygden i ett begränsat studieområde inom Tanums kommun på Sveriges västkust. Detta görs med hjälp av teorierna social sårbarhet, resiliens och materiell förmåga. Dessa begrepp tillämpas för att diskutera och analysera respondenternas svar. Studien består av 19 enkätfrågor som hushållen svarade på baserat på kriteriet att det var en kris och de kunde inte få någon extern hjälp. Frågorna berör självförsörjning av elektricitet, värme, vatten, mat, djurhållning, jakt och fiske.

Det samlade materialet diskuteras utifrån olika scenarion såsom kristid under sommarhalvåret och en kris under vinterhalvåret. Utifrån detta uttryckte sig bristande materiella förmågor och social sårbarhet hos hushållen på olika sätt. Exempelvis så hade en fjärdedel av hushållen behövt extern hjälp inom några dagar vid en kris med elavbrott under vinterhalvåret, då de saknade möjlighet att värma upp hushållet utan elektricitet. Vid en långvarig kris så hade 22% av hushållen haft svårigheter att förse sig själva med vegetabilier och 78% av hushållen hade haft svårigheter med animalier. Uppsatsen analyserar också möjliga indikatorer på social sårbarhet eller resiliens baserat på hushållens materiella förmåga kopplat till exempelvis bostadstypen.

Nyckelord: Social sårbarhet, självförsörjning, beredskap, resiliens, djurhållning, självhushållning

Abstract

This survey study explores rural households preparedness within a limited study area on the west coast of Sweden. The study uses theoretical concepts such as social vulnerability, resilience and material ability. These concepts are used to discuss and analyse the respondents answers. The survey consists of 19 questions that the respondents got to answer based on the criteria that there was a crisis and the household could not get any external aid. The questions touch areas related to self-sufficiency such as electricity, heating, water, food, animal husbandry, hunting and fishing.

The material collected is discussed based on different scenarios such as a crisis during the summer or the winter and varying length of crisis. Lack in material ability and social vulnerability within the households expressed themselves in different ways based on these scenarios. For example a fourth of the households would need external aid in a matter of days if a crisis with failure in the power grid would occur during the winter, because these households lacked heating without electricity. In a prolonged crisis 22% of the households would lack vegetables and 78% would lack animal products such as meat. The study also presents likely indicators on social vulnerability or resilience based on the households material ability coupled with the type of housing or other factors.

Keywords: Social vulnerability, self-sufficiency, preparedness, resilience, animal husbandry, self-reliance

Innehållsförteckning

1. Introduktion	6
1.1 Syfte och frågeställningar	8
2. Bakgrund	9
2.1 Om krishantering och katastrofer i Sverige	9
2.1.1 Myndigheten för samhällsskydd och beredskap MSB.....	9
2.1.2 Aktuella hot	10
2.2 Studieområdet.....	10
3. Teori och begrepp.....	12
3.1 Materiell förmåga	12
3.2 Social sårbarhet och resiliens	12
3.3 Kris	13
3.4 Hushåll och hemberedskap	13
3.5 Självförsörjning.....	13
4. Metod.....	14
4.1 Enkäten	14
4.2 Avgränsningar	16
4.2.1 Positionalitet	16
4.2.2 Facebook	16
4.2.3 Frågor som borde inkluderats.....	16
4.3 Analys av data.....	16
5. Resultat och analys	18
5.1 Resultat	18
5.2 Analys av variabler.....	21
6. Diskussion	24
6.1 Bakom siffrorna	24
6.1.1 Bakom siffrorna, en långvarig kristid	25
6.2 Indikatorer	26
6.2.1 Indikatorer på resiliens och stärkt materiell förmåga	26
6.2.2 Indikatorer på social sårbarhet och bristande materiell förmåga.....	27
6.3 Begränsande faktorer för djurhållning	27
6.4 MSB:s roll.....	28

7. Slutsatser..... 30

Referenser..... 32

Tack 34

1. Introduktion

Beredskap är en viktig del av samhället då det bidrar till resiliens och motståndskraft gentemot katastrofer och kriser. Sverige är idag mycket beroende av import och export, eventuella störningar i detta handelsflöde hade haft en negativ inverkan på nationens förmåga att bibehålla försörjning av viktiga varor (MSB 2021). Sveriges jordbruk och livsmedelsproduktion är till stor del beroende av importerade insatsvaror såsom diesel och mineralgödsel för att kunna fortsätta producera livsmedel och hade inte kunnat uppehålla dagens produktion vid en systemstörande kris (Eriksson et al. 2020). Sverige hade tidigare statligt ägda krislager av insatsvaror för att säkerställa produktion trots bristande import. Dessa lager lades ned efter kalla krigets slut (Candel, 2014). Utan tillgång av insatsvaror via import eller från statliga lager så hade svensk livsmedelsförsörjning avstannat då exempelvis maskiner inte hade gått att använda utan diesel samt brist på näring från mineralgödsel hade hotat produktionen.

I rapporten *Technovisions for Food Security as Sweden 2020*, så intervjuas jordbrukare och livsmedelsproducenter om deras resiliens om vad som hade hänt vid eventuella brister av insatsvaror, exempelvis vid ett elavbrott. I studien så framkommer det att gris- och fjäderfä-producenter inte tror att de klarar mer än några dagar utan elektricitet och insatsvaror. Andra producenter, såsom småskaliga gårdar med nötköttproduktion och spannmålsproduktion, räknar med att klara sig en längre period. Potentiell brist på diesel eller elavbrott hade dock slagit hårt även mot dem. Vid en längre period av kris så lyfts det i intervjuerna att man måste återgå till tidigare jordbrukssystem och exempelvis bruka marken tillsammans med grannar (Eriksson et al. 2020).

Vid en systemstörande kris eller katastrof hade samhället inte kunnat förlita sig på handelsflöden eller livsmedelsförsörjning från dagens producenter. Denna svaghet och idéerna om tillbakagång till tidigare jordbrukssystem gör det intressant att undersöka hur enskilda hushåll på landsbygden hade klarat sig själva vid exempelvis en systemstörande kris. Detta för att skapa en bättre bild av resiliensen hos hushållen och undersöka deras förmåga att klara sig själva utan insatsvaror från omvärlden såsom elektricitet, värme, vatten och livsmedel. Under 1700-talet så bestod minst 80% av Sveriges befolkning av jordbrukare och deras produktion var till stor del inriktade på självhushållning (Gadd & Myrdal 2000). Systemstörande

kriser och katastrofer hade kunnat forcera en tillbakagång till tidigare jordbrukssystem som exempelvis systemet under 1700-talets Sverige. Att undersöka självhushållningen hos hushåll på landsbygden i nutid anser jag är viktigt då de hade kunnat visa sig vara kritiska för samhällets resiliens och exempelvis säkerställa produktion av livsmedel vid en längre period av kris. Om landsbygdens hushåll saknar viktiga delar i självhushållning och kunskap kring det, så hade det öppnat en fråga om resiliensen mot eventuella kriser och katastrofer på landsbygden.

Vatten, mat och värme, är essentiellt för att vi ska leva och är därmed kritiskt för självhushållning. Hur ser tillgången ut till dessa i dagens moderniserade landsbygd ut? Under stormen Gudrun så var de hushåll som moderniserats tvungna att evakuera i större utsträckning då de inte hade kvar värmekällor som fungerade utan elektricitet (Guldåker 2009) Utbyte av exempelvis vedspisar mot värmeluftpumpar eller bergvärme, byte av traditionella grävda vattenbrunnar mot borrade brunnar eller kommunalt vatten, eller andra vitala delar i hushållet som är beroende av elektricitet. Hur klarar sig dessa hushåll i en systemstörande kris där elnätet inte fungerar? Har hushållen kvar vedkaminen för att kunna laga mat vid elavbrott? Eller har de kvar möjligheten att hämta vatten från den traditionella brunnen? Odlar hushållen så att de kan förse sig med grönsaker och dylikt? Finns det tillräckligt många hushåll som har djur som kan bidra till livsmedelsproduktionen? Sammanställt så utformar svaren på dessa frågor en översiktlig kartläggning av resiliensen hos hushåll på landsbygden vid en kris.

Studier av självhushållningen på landsbygden har utförts tidigare. Exempelvis i Finland 2023, *Ultralokala livsmedelsberedsceller* av Maja Värn, Studien utelämnar dock vissa frågor såsom djurhållning inom hushållen, vilket kan påverka självförsörjningen positivt och kan troligen vara mycket viktigt utifall de djurproducenter som vi har idag, så som Eriksson (2020) antyder, inte kan bibehålla produktionen. Denna studie förutsätter också att hjälp från grannar och liknande nätverk fortfarande existerar vid en kris. Detta arbete ämnar därför att inkludera bl.a djurhållning i enkätfrågorna och utgår ifrån att hushållen behöver klara sig helt på egen hand. Viket förhoppningsvis ger en helhetsbild av resiliensen hos enskilda hushåll på landsbygden.

1.1 Syfte och frågeställningar

Studien går ut på att analysera och kartlägga resiliensen hos hushåll på landsbygden för att öka förståelsen kring krisberedskap ur ett landsbygdsperspektiv. Målet är att resultatet ska synliggöra utmaningar på landsbygden och exemplifiera delar där utveckling behöver ske för att resiliensen hos hushållen ska stärkas.

Frågeställningar:

1. Hur hade hushållen klarat sig vid olika typer av kriser?
2. Finns det några indikatorer hos hushållen som kan peka på social sårbarhet eller resiliens?

2. Bakgrund

2.1 Om krishantering och katastrofer i Sverige

Guldåker skriver i sin avhandling om en av Sveriges större katastrofer, stormen Gudrun 2005. Efter stormen så var många hushåll på landsbygden utan ström i flera veckor. Vissa hushåll var även isolerade länge på grund av träd som hade fallit över vägarna (Guldåker 2009). Genomsnittet på elavbrott kom att landa på 16 dygn, medan vissa hushåll fick vänta upp till 45 dygn innan strömmen kom tillbaka (Energimyndigheten 2006).

De hushåll som hade moderniserats och inte valt att behålla alternativa värmekällor till exempel kamin eller kakelugn var ibland tvungna att överge hemmen och flytta till temporära bostäder (Guldåker 2009). De hushåll som beboddes av äldre människor klarade sig över lag bättre utan elektricitet. Äldre hade i större utsträckning kvar traditionella uppvärmingskällor såsom kakelugnar och kaminer. De yngre hushållen hade ofta bytt ut traditionell uppvärmning mot system som kräver elektricitet. På grund av rädslor för plundring och förstörelse av hem så stannade vissa kvar i sina hushåll trots de hårda förhållandena som rådde utan elektricitet, såsom låg inomhustemperatur. Bristen på rinnande vatten kom att bli ett problem och traditionella brunnar och olika vattendrag fick tas i bruk vilket innebar mycket tidsåtgång till att bära vatten. Elavbrottet innebar också att hemmen var mörka och svåra att städa, samt att frysvaror blev dåliga och fick slängas. Stormen kom att avslöja att hushållen på landsbygden var mycket sårbara vid elavbrott (Energimyndigheten 2006).

Sverige har inte haft många naturkatastrofer tack vare sitt geografiska läge (MSB 2009). Dock kommer naturkatastroferna att öka i samband med klimatförändringen (MSB A 2023).

2.1.1 Myndigheten för samhällsskydd och beredskap MSB

MSB är en myndighet som ansvarar för att stärka samhällsskydd och beredskap. Myndigheten ska förebygga och hantera kriser, olyckor och konsekvenser av krig. De värnar om människors liv och hälsa samt samhällets funktionalitet och

grundläggande värderingar och värden (MSB u.å.). Myndigheten får årligen uppdrag från regeringen varav ett uppdrag för 2024 är att ta fram en ny version av broschyren ”Om krisen eller kriget kommer” (MSB 2024c).

2.1.2 Aktuella hot

Enligt myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) kommer extrema väderhändelser att förekomma mer frekvent samt vara mer våldsamma i takt med att klimatförändringen som är pågående (MSB 2023a). I samband med detta så ökar väderhändelser såsom stormar, översvämningar, bränder och värmeböljor (MSB 2023a).

Sveriges minister för civilt försvar, Carl-Oskar Bohlin, skrev i en debattartikel på regeringens hemsida 2023 att *”Allas nyårslöfte bör vara bättre hemberedskap”*. Citatet visar på att ministern anser att beredskap är mycket viktigt även i vår moderna tid. I artikeln förklarar ministern att det säkerhetspolitiska läget är ett de sämsta sedan andra världskriget. Han uppmanar folket att se över sin hemberedskap på grund av Rysslands krig mot Ukraina, där civilinfrastruktur har blivit mål för krigsföringen. Sveriges invånare uppmanas att förbereda sig för att klara sig utan externa aktörer hjälp i minst en vecka och göra en plan där vatten, mat kommunikation och värme är prioriterat (Regeringen 2023).

2.2 Studieområdet

Studieområdet består huvudsakligen av Bottna och Svenneby socken och är beläget i Tanums kommun som är en del av Västra Götalands län. Området ligger ca 10 mil norr om Göteborg och 15 mil söder om Oslo och är inom SCB:s statistikområde DeSO 1435A0010 som visas i figur 1 nedan. Det finns 894 hushåll i området som bebos av 1838 personer, 84% av dessa är förvärvsarbetande, 8% har utländsk bakgrund och 44% har eftergymnasial utbildning och medianinkomsten är 287 000 kr. I närheten av studieområdet så finns tätorterna Hamburgsund och Bovallstrand där det finns affärer och restauranger. Området domineras av klippor, berg och där terrängen tillåter finns det sporadiska betesmarker, åkrar och skogar. Bottna och Svenneby är en del av Bottnafjorden som mynnar ut i den Bohuslänska skärgården.

Figur 1, Karta över Västra Götalands län och studieområdet

3. Teori och begrepp

3.1 Materiell förmåga

Materiell förmåga avser de materiella ting som kan upprätthålla hushållet, till exempel vatten, värme och mat. Inom uppsatsens ramar kan detta vara exempelvis en vattenbrunn, vedspis och odling samt djurhållning. Detta delas in i begränsad materiell förmåga och förstärkt materiell förmåga. Dessa baseras på Guldåkers definitioner; begränsad materiell förmåga innebär att det finns brister i den materiella förmågan hos hushållet, och där förstärkt materiell förmåga är styrkor i den materiella förmågan (Guldåker 2009).

En brist i den materiella förmågan kan till exempel vara att hushållet inte har en egen vattenbrunn eller inte har en trädgårdsodling. I mitt arbete bedöms en brist i den materiella förmågan också vara bristande kunskap, t.ex. om hushållet har en materiell förmåga men de saknar kunskap att nyttja den.

3.2 Social sårbarhet och resiliens

Social sårbarhet utgörs ofta av sociala faktorer hos individer och skillnader som existerar mellan dessa faktorer, exempelvis hälsa, ålder, inkomst och bostadstyp (Cutter, 2003). Exempelvis kan hög ålder och dålig hälsa skapa social sårbarhet. En av de största faktorerna som påverkar social sårbarhet är begränsad tillgång till resurser vilket inkluderar teknologi, kunskap och information. Social sårbarhet kan också innefatta indikatorer på levnadsförhållanden samt resursflöden såsom vatten, energi, mat och värme (Cutter 2006).

Resiliens är förmågan till återhämtning efter att ett system utsätts för någon typ av stress eller störning och är en nyckelkomponent i hantering av sårbarhet (MSB 2009).

I arbetet avses den sociala sårbarheten som sårbarhet hos den/de individ/individer inom hushållet. Ett exempel på social sårbarhet och resiliens inom ramarna för arbetet kan vara: *Ett hushåll som vid en kris saknar möjligheten till att förse sig*

med vatten och värme. Vilket visar på bristande materiell förmåga att hantera en kris och därmed en social sårbarhet för hushållets medlemmar vid en kris och avsaknad resiliens gentemot kriser eftersom hushållet kanske inte kan återhämta sig efter en störning utan extern hjälp. Forskning inom social sårbarhet och resiliens sträcker sig även över många andra sociala faktorer såsom orättvisor och etnicitet men dessa behandlas inte i arbetet.

Teorierna hjälper mig i arbetet att tolka och teorisera kring respondenternas svar och fungerade också som riktlinjer när jag skapade enkätfrågorna. Analys av hushållen och framtagandet av indikatorer möjliggörs genom att fundera över eventuella brister hos hushållen som utgör sociala sårbarheter och hur de påverkar resiliensen hos hushållen. Diskussionen kring självhushållning av mat och vatten blir mer relevant när sårbarhet och resiliens får samverka.

3.3 Kris

En kris utgörs av att det är något som händer under fredstid som har en samhällstörande effekt vilket påverkar så många människor att samhällets funktion inte kan upprätthållas som vanligt. Vanligtvis sker en kris plötsligt vilket ställer krav på snabba beslut med bristande informationsunderlag (MSB 2024a).

3.4 Hushåll och hemberedskap

Definitionen av hushåll är enligt nationalencyklopedin en enhet av människor som delar bostad och ansvar för varandras försörjning (NE 2023). Hemberedskaps begreppet syftar till att hushållet ska klara sig utan hjälp från samhället i minst en vecka (MSB 2024b).

3.5 Självförsörjning

Med begreppet självförsörjning syftar jag i arbetet till hushållens förmåga att upprätthålla sina basala behov för överlevnad, dvs värme, vatten, mat och dylikt. I arbetet så åsyftas alltså inte ekonomisk självförsörjning eller liknande.

4. Metod

4.1 Enkäten

För att analysera hushållens möjlighet till självförsörjning så behövdes det samlas in data från dessa. Studiens mål var inte att undersöka självförsörjningen djupgående, utan i stället att analysera och kartlägga en större mängd hushålls möjlighet till självförsörjning. Detta innebar att en enkätstudie var det bästa alternativet för att hålla sig inom tidsbegränsningen för studien.

Enkäten skapades med hjälp av enkätverktyget Google forms och publicerades i ett socialt nätverk på Facebook som riktar sig till boende i området Bottna som ligger i Tanums kommun i Bohuslän. Gruppen hette ”Alla vi i Bottna”, denna grupp har ca 1700 medlemmar varav de flesta förmodligen är boende i Bottna och dess omnejd. För att få en bild av var hushållet är beläget utifall respondenterna svarar utifrån en annan plats så inkluderades en fråga om postnummer. Frågan om postnummer gav också en bra bild av studieområdet. Tanken med utformningen av enkätens frågor var att respondenternas svar gällande olika typer av materiella förmågor skulle ge en bild av hushållens sociala sårbarhet och dess resiliens. Begreppen social sårbarhet, resiliens och materiell förmåga hjälpte mig då i förberedandet av enkätfrågor och skapade en grund för att teoretisera kring hushållens beredskap. För att möjliggöra diskussion kring dessa begrepp och hitta möjliga indikatorer på dem så krävdes det frågor som jag tänkte mig kunde ha en betydelsefull inverkan på dessa delar. Fråga 2, 3 och 4 tänkte jag kunde ha en betydelse på hur beredskapen hos hushållen kunde se ut. Se tabell 1 nedan för enkätfrågor.

Tabell 1, enkätfrågor.

1. Vad är hushållets postnummer?
2. Bor ni permanent i hushållet?
3. Vad är den ungefärliga medelåldern på de vuxna i hushållet?
4. Vad är det för typ av hushåll?

<i>5. Producerar hushållet egen el som kan täcka hushållets behov? (t.ex. med solceller eller annan energikälla som hushållet förfogar över)</i>
<i>6. Är hushållet självförsörjande av värme? (det går att bocka i flera svar på denna fråga)</i>
<i>7. Om ni svarade "Ja, annat" på frågan ovan, förklara gärna kort vad ni har för energikälla och hur många veckor av året ni kan hålla hushållet varmt. (Observera att denna alternativa energikälla behöver fungera utan el om ni svarat nej på fråga 5)</i>
<i>8. Har hushållet ett alternativ till elspis? t.ex. spritkök, kamin eller grill</i>
<i>9. Är hushållet självförsörjande av vatten? (det går att bocka i flera svar på denna fråga)</i>
<i>10. Om ni svarade "Ja, annat" på frågan ovan, beskriv gärna kort vilken vattenkälla ni kan använda.</i>
<i>11. Har hushållet ett lager med mat med lång hållbarhet?</i>
<i>12. Har hushållet någon typ av trädgårdsodling?</i>
<i>13. Är någon i hushållet en van odlare?</i>
<i>14. Har hushållet möjlighet att vinterförvara mat i ett svalt utrymme? t.ex. rotsaker i exempelvis jordkällare, källare eller dylikt.</i>
<i>15. Har hushållet djur som kan bidra till självförsörjning? (det går att bocka i flera svar på denna fråga)</i>
<i>16. Om inte, finns det en vilja inom hushållet att ha djur som bidrar till självförsörjning?</i>
<i>17. Om ni svarade ja på fråga 16 beskriv gärna kort varför ni inte har djur i dagsläget.</i>
<i>18. Har någon i hushållet kompetens inom jakt?</i>
<i>19. Har någon i hushållet kompetens inom fiske?</i>

Enkätens frågor utformades för att få en uppfattning om den materiella förmågan hos hushållen, vissa frågor ställdes också för att få en inblick i kunskapen som hushållen har, detta var frågorna 13, 18 och 19. Enkäten tog cirka 3 minuter att svara på för respondenterna under testfasen av enkäten, många frågor formaterades om och flersvarsalternativ lades till på vissa frågor.

Frågorna publicerades på Facebook gruppen efter administratörens godkännande och enkäten hölls öppen i cirka en vecka. Antalet respondenter kom att bli 77st och inlägget på Facebook kom att få 32st likes och 27 kommentarer samt två delningar. Engagemanget tolkar jag som att det finns ett stort intresse i krisberedskap och självförsörjning. Kommentarererna kan ses som att de potentiellt underminerade anonymiseringen då jag visste att vissa personer hade svarat. Dock eftersom antalet respondenter blev så pass många och dessa kommentarer var få i jämförelse så fanns det inget sätt för mig att veta vem som var vem, respondenterna anser jag därför att

de förblev anonyma i sina svar. Dessutom så innehöll inte dessa kommentarer uppgifter av en personligt känslig karaktär.

4.2 Avgränsningar

4.2.1 Positionalitet

Det kan vara viktigt att redogöra för vad min relation till platsen är då jag är uppväxt i området. Studieområdet valdes då jag redan var medlem i områdets Facebook grupp och har noterat mycket aktivitet i den. Dessutom antog jag att eftersom vissa i Facebook-gruppen kände mig att det skulle öka svarsfrekvensen. Då jag ville ha så många respondenter som möjligt från ett område så drog jag slutsatserna att denna grupp hade passat bäst då den hade mycket aktivitet och många medlemmar. Att jag kommer från området tror jag inte har haft någon inverkan på respondenternas svar dels då enkäten var anonym och att det var länge sedan jag bodde på platsen.

4.2.2 Facebook

Att enkäten endast skickades ut via Facebook utesluter de hushåll i området som inte använder Facebook. Om arbetet hade större tidsrymd så hade det varit önskvärt att dela ut enkäter i fler kanaler för att få en mer inkluderande bild från studieområdet. Att även dela ut enkäten vid någon fysisk plats där många samlas hade förbättrat inkluderingen ännu mer.

4.2.3 Frågor som borde inkluderats

Det var ett antal frågor som inte kom med i enkäten som troligen hade varit viktiga nu i efterhand. En fråga relaterad till antal medlemmar i hushållet och antalet barn, vuxna samt äldre. Även en fråga relaterad till ungefärlig ålder på själva fastigheten hade varit intressant. Dessa frågor hade skapat möjlighet att analysera svaren i ett senare skede utifrån dessa kriterier. Jag tror exempelvis att fastigheten ålder kan ha en stor inverkan på vare sig man har kakelugn eller vedspis och en traditionell grävd brunn.

4.3 Analys av data

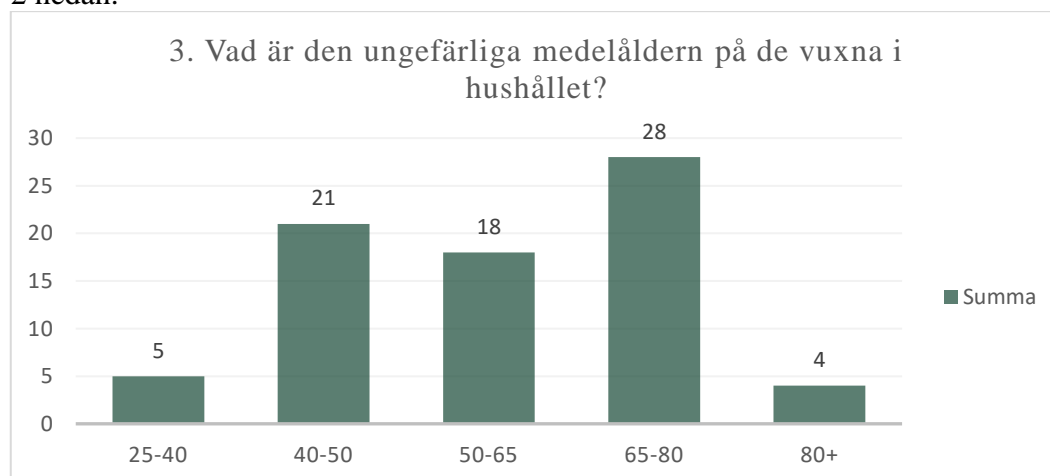
Svaren jag fick från enkäten var svåra att analysera på det önskade sättet inom tidsramen. Det som gjorde mer djupgående analys av data svåruppnåeligt var främst att de frågor där respondenten kunde kryssa i flera alternativ blev tidsödande att koda på ett sätt så det gick att analysera. En åtgärd för detta är att tänka på kodning

i mer detalj innan enkäten skickas ut. Om enkäten hade gjorts i det alternativa enkätprogrammet Microsoft forms så hade det underlättat ytterligare att importera till kalkylverket Microsoft Excel och dylikt. Vissa frågor i enkäten gick att svara ”Ja, annat” och sedan fylla i ett fritextsvar. Då dessa svar ofta skiljde sig mycket samtidigt som de kryssade i flera svar utöver ”Ja, annat”, så var dessa svåra att tolka och tidsödande att analysera. Fritextsvaren kunde också vara formulerade på ett sätt så att det var svårt att förstå. Jag har därför fokuserat på ett urval av frågorna där fritextsvaren var lättare att tolka. Trots de här svårigheterna har jag kunnat svara på forskningsfrågorna.

5. Resultat och analys

5.1 Resultat

Antal respondenter på enkäten kom att bli 77st av totalt 894 hushåll i studieområdet DeSO 1435A0010 (SCB 2022). Då majoriteten av respondenterna uppgav postnummer inom detta område så fångade studien ca 8,6% av hushållen i området. Medelåldern hos de vuxna i hushållen var huvudsakligen mellan 40–80 år, se figur 2 nedan.

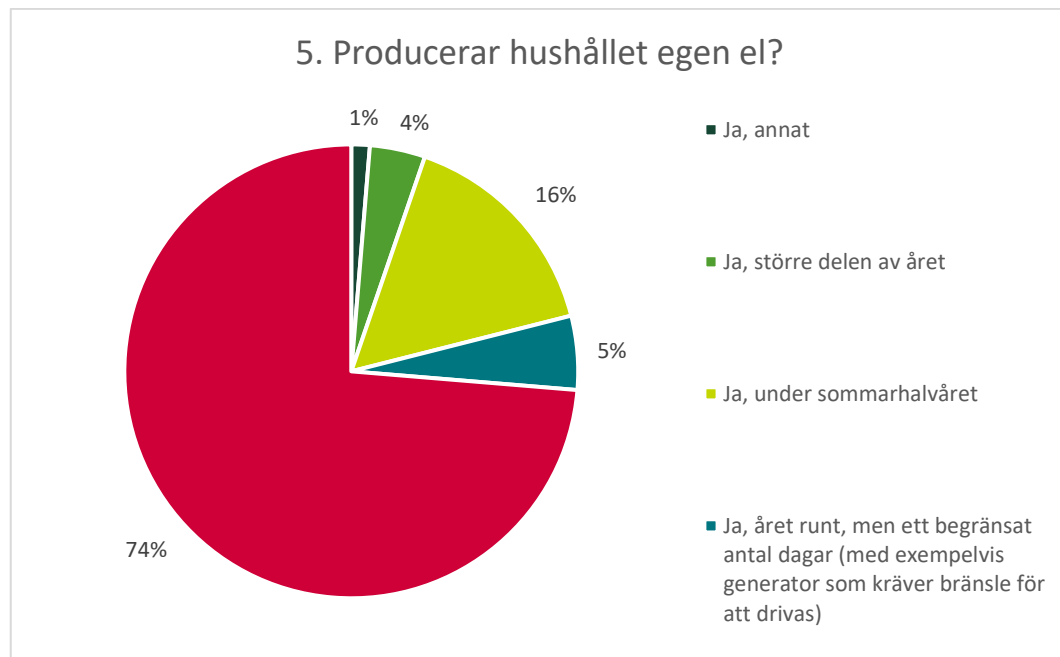

Figur 2: Medelålder hos hushållen.

En fråga med typ av hushåll inkluderades också i enkäten, där majoriteten (37st) av hushållen var en villa, 18st var gård med mark, resterande svar var spridda mellan torp/sommarstuga/tinyhouse (9st), lägenhet (6st), gård utan mark (5st) och radhus (1st).

De resterande frågor på enkäten var inriktade främst på hushållens materiella förmågor. Guldåker (2009) menar att begränsad materiell förmåga hos hushållen kan medföra att hushållen behöver hjälp av externa aktörer vid en kris eller katastrof. Frågorna rör även hushållens kunskap kring olika dessa materiella förmågor såsom odling, djurhållning, jakt och fiske.

Elektricitet

Figur 3: Fråga 5. Producerar hushållet egen el som kan täcka hushållets behov? (t.ex. med solceller eller annan energikälla som hushållet förfogar över)

Hushåll som kan producera egen el kan potentiellt klara sig bättre vid en långvarig kris samt att dessa inte behöver hjälp från externa aktörer lika brådskande som de utan egen produktion av el. Antalet hushåll som kunde producera egen el under sommarhalvåret var 16%, 5% hade möjlighet till en produktion året runt men ett begränsat antal dagar med exempelvis generator, 4% producerade egen el större del av året. I enkäten svarade 74% av hushållen att de inte hade möjlighet till självförsörjning av elektricitet.

Värme

14st hushåll svarade i enkäten att de helt saknade möjlighet att värma upp hushållet vid en kris. 38st hade möjligheten att värma upp hushållet med en värmekälla som ej kräver elektricitet, till exempel vedspis. Resterande 25 hushåll hade en kombination av vedspis samt värmeluftpump eller bergvärme som gick att driva med egen elproduktion men endast under sommarhalvåret. Ett fåtal (3st) av de resterande kunde driva denna värmekälla med egen elproduktion även under vinterhalvåret.

Vatten

I enkäten saknade 10st hushåll helt möjligheten till egen vattenförsörjning, 6st hade ingen egen försörjning, de hade dock ett lager med vatten som räcker ca 1 vecka. 32st av svarande hade en traditionell grävd brunn, 12st hade borrhåll och 7st hade en kombination av de två. Den borrhållen kräver typiskt sett elektricitet

för att fungera då vattenytan är långt ner i berggrunden så att handpumpar eller klaffpumpar ej kan användas (Livsmedelsverket 2023). De kan därmed ses som en opålitlig källa till vatten vid en kris. Ett antal hushåll svarade ja annat (9st), i fri text svaret som dessa hushåll gav så var denna vattenkälla baserad på kommunalt vatten eller på andra källor som inte hushållet förfogade över. Dessa 9st borde därför ses som att de också saknade möjlighet till egen vattenförsörjning. Därav var det 19st hushåll som helt saknade egen försörjning av vatten samt de 6 därutöver som endast hade vatten i en vecka, därför saknade totalt 25st hushåll egen vattenförsörjning.

Mat

Vid frågan om hushållen har ett lager med mat med lång hållbarhet så svarade respondenterna: 40% Ja, vi klarar oss mer än två veckor. 20% Ja, vi klarar oss mer än en vecka. 18% Ja, vi klarar oss flera månader. 13% Nej, endast lite. 9% Ja, vi klarar oss några dagar.

För att fördjupa frågeställningen gällande mat så ställdes ett antal frågor efter denna fråga som inriktades mot förmåga och möjlighet att kunna producera egen mat. Dessa frågor kom att inkludera trädgårdsodling, djurhållning, jakt samt fiske.

Trädgårdsodling

Fråga nummer 12. *Har hushållet någon typ av trädgårdsodling?* Ställdes för att ge en inblick i hur många hushåll som kan producera eget livsmedel vid en längre kris, denna frågeställning gav också en bild av hushållens resiliens och möjlighet till återhämtning. På denna fråga svarade 27st att de endast hade liten produktion och att kunskap och resurser fanns för att skala upp om det skulle behövas. 17st hushåll svarade att de producerade tillräckligt för att komplettera sin diet under sommarhalvåret. 12st svarade att de producerade tillräckligt för att komplettera sin diet under hela året. 12st svarade nej men kunskap om hur man odlar finns. Endast 5st svarade nej och saknade därmed helt trädgårdsodling samt kunskap om detta. 5st respondenter svarade att de producerade tillräckligt för att kunna leva på denna produktion i flera veckor när som helst under året.

En följdfråga ställdes för att mäta kunskapen hos hushållen gällande odling. På frågan om någon i hushållet är en van odlare, så svarade 48st: Ja, vi har odlat grönsaker och annat många gånger tidigare, 23st svarade att de hade begränsad odlingskunskap och 6st svarade att de inte hade odlat någonting tidigare.

Till produktion av trädgårdsgrödor tillhör möjlighet till lagring, därav ställdes en fråga gällande om hushållet har möjlighet att vinterförvara mat i ett svalt utrymme. Här svarade 55st hushåll att de hade möjlighet till lagring i svalt utrymme, till exempel källare eller jordkällare. 21st hushåll saknade helt möjligheten till vinterförvaring.

Djurhållning

Eventuell djurhållning i hushållet kan ge en positiv inverkan på deras livsmedelsförsörjning, särskilt vid avsaknad av lagringsmöjligheter av mat så kan djur fungera som ett livsmedel som kan konsumeras när trädgårdsgrödorna börjar ta slut. På frågan om hushållet har djur som kan bidra till självförsörjning, så svarade 77st hushåll, varav 60st svarade nej, resterande 17st hade djur. Det dominerande bland dessa var höns, vilket 11st hushåll svarade att de hade. 2st hushåll hade får och ett hushåll hade kossor.

Frågan om djurhållning följdes av en fråga relaterat till vilja att ha djur hos hushållen, på denna frågeställning svarade 31st hushåll: Kanske, om tid och resurser fanns, 26st hushåll svarade nej och 8st svarade ja. Denna fråga följdes av en fritext fråga: *Om ni svarade ja på fråga 16 beskriv gärna kort varför ni inte har djur i dagsläget.* 16st respondenter fyllde i en motivering varför de inte hade djur, de som präglar svaren tycks vara tid, ansvar och kostnad.

Jakt och fiske

De sista frågeställningarna i enkäten rörde hushållens kompetens inom jakt och fiske. Jakt och fiske var förr en viktig del i självförsörjningen hos hushållen på landsbygden. Exempelvis under 1800-talet i norra Sverige så möjliggjorde jakt och fiske i stort sett självförsörjning tillsammans med boskapsskötsel och byteshandel (Nilsson, 2004). 9st hushåll hade bekantskap med jakt, 10st hade kunskap om jakt, 20st hade resurser samt kunskap om jakt och 38st hade ingen betydande kunskap. För samma fråga fast gällande fiske så svarade 11st hushåll att de hade bekantskap med fiske, 13st att det finns kunskap om fiske, 28st hade både redskap samt kunskap och 25st hushåll hade ingen betydande kunskap om fiske.

5.2 Analys av variabler

Värme, Möjlighet till självförsörjning av värme under en kris kan vara kritiskt, de hushåll som under stormen Gudrun 2005 saknade denna förmåga var tvungna att evakueras till tillfälliga värmestugor. Om en kris sker när utomhustemperaturen är under 0 grader så kan läget bli kritiskt för ett hushåll som saknar självförsörjning av värme redan efter ett dygn (Energimyndigheten 2006). 65,8% av respondenterna hade möjlighet att värma upp sitt hushåll med en värmekälla som ej kräver el, t.ex. vedspis eller kakelugn. 13,1% kunde värma upp hushållet med hjälp av egen elproduktion under större delen av året, till exempel vedpanna i kombination med egna solceller eller elverk. 25% kunde inte värma upp sina hushåll utan extern produktion från elnätet. Resterande 11,8% svarade i fritextsvar där svaren var mer öppna för tolkning och lämnas därför som en gråzon.

Vatten, Egen vattenförsörjning kan vara kritiskt vid en längre kris, de hushåll som saknade egen brunn under stormen Gudrun var tvungna att lägga ner mycket tid på att hämta vatten från andra källor, detta var mycket tidsödande och påfrestande (Guldåker 2009). 53,2% av hushållen hade tillgång till en traditionell grävd brunn som ej kräver el. 26% hade en borrarad brunn som behöver el. 9,1% hade ingen vattenkälla men ett lager med vatten som räcker cirka 1 vecka. 14,3% hade ingen källa med vatten och inget lager med vatten. Resterande 11,7% svarade fritextsvar och var svåra att tolka utifrån ett beredskapsperspektiv.

Mat, 59,8% av hushållen hade ett lager med mat som räcker över en vecka. 18,2% uppgav att de klarade sig i flera månader. 9,1% klarade sig några dagar och 13% hade inget lager med mat.

När svaren filtrerades och sorterades efter bostadstyp så framstod vissa större skillnader. Frågorna som analyserades var de som rörde materiell förmåga samt kunskapsbaserade frågor. Dessa frågor var: 5, 6, 8, 9, 11, 12, 13, 14 och 15.

- 5. *Producerar hushållet egen el som kan täcka hushållets behov?*
- 6. *Är hushållet självförsörjande av värme?*
- 8. *Har hushållet ett alternativ till elspis? t.ex. spritkök, kamin eller grill*
- 9. *Är hushållet självförsörjande av vatten?*
- 11. *Har hushållet ett lager med mat med lång hållbarhet?*
- 12. *Har hushållet någon typ av trädgårdsodling?*
- 13. *Är någon i hushållet en van odlare?*
- 14. *Har hushållet möjlighet att vinterförvara mat i ett svalt utrymme?*
- 15. *Har hushållet djur som kan bidra till självförsörjning?*

Svaren på frågorna filtrerat utifrån bostadstyp gård med mark och gård utan mark presenteras i tabell 2 nedan.

Tabell 2, frågor filtrerat efter bostadstyp.

Gård med / utan mark	Villa, småhus, radhus, lägenhet
5. Ja (27%)	5. Ja (26%)
6. Ja, kamin eller dylikt som ej behöver el (83%)	6. Ja, kamin eller dylikt som ej behöver el (70%)
8. Ja (87%)	8. Ja (91%)
9. Traditionell brunn (87%)	9. Traditionell brunn (41%)
11. Ja mer än en vecka (78%)	11. Ja mer än en vecka (78%)
12. Ja (91%)	12. Ja (72%)
13. Ja (78%)	13. Ja (56%)
14. Ja (82%)	14. Ja (67%)
15. Ja (43%)	15. Ja (31%)

De största skillnaderna i svaren kan ses på fråga: 6, 9, 12, 13, 14 och 15. Differensen procentenheter mellan frågorna var:

5. 1%

6. 13%

8. 4% (*mer till villa*)

9. 41%

11. 0%

12. 19%

13. 22%

14. 15%

15. 12%

Skillnaderna kan i vissa fall betraktas som stora och bostadstypen kan ses som en indikator på stärkt materiell förmåga och resiliens vilket vidare diskuteras i avsnitt 6.

6. Diskussion

6.1 Bakom siffrorna

Respondenternas svar kan ses som indikatorer på vad som hade hänt om hushållen blev tvungna att klara sig själva. Enligt Sveriges minister för civilt försvar uppmanas att klara sig minst en vecka utan extern hjälp (Regeringen 2023). Hur många respondenter av enkäten kan uppfylla detta?

Utifrån resultaten i analysen så kunde man härleda att den största bristen hos hushållen var värme och vatten, där 25% inte hade möjlighet att värma upp hushållet vid en kris och 14% hade saknat vatten. Vid en kris som hade varat över en vecka hade de som saknat vatten ökat till 23%. En naturkatastrof likt stormen Gudrun där strömavbrottet varade i flera veckor hade därför krävt att 23% av hushållen hade behövt extern hjälp inom en vecka alternativt att dessa hushåll hade behövt evakuering. Om en katastrof hade skett under vintermånaderna så hade 25% av hushållen behövt evakuering inom några dagar då inomhustemperaturen sjunker snabbt.

Då respondenterna endast utgör 8,6% av hushållen i studieområdet så går det inte att göra några statistiskt säkra projektioner, men det går att spekulera. Om jag extrapolerar från mina resultat till hela studieområdet (med 894 hushåll) så hade det inneburit att 223 hushåll hade behövt evakuering inom några dagar vid en kris under vintermånaderna och 127 hushåll hade behövt extern hjälp med vatten inom loppet av några dagar om en kris hade skett när som helst under året. Om krisen hade varat över en vecka hade 209 hushåll stått utan vatten. Under vintermånaderna hade detta rört sig om ca 460 personer som behöver evakueras eller förses med alternativa sätt att värma upp hushållet. Om en kris hade skett när som helst under året så hade 262 personer behövt hjälp med vatten inom några dagar och detta behov hade växt till 430 personer efter en vecka. Dessa siffror representerar endast studieområdet som totalt består av 1838 personer.

Om man extrapolerar dessa siffror till hela kommunen, *det bör dock förtydligas att det saknas statistiskt underlag för att göra detta på ett statistiskt säkert sätt.* Då studieområdet består av huvudsakligen landsbygd så går det att spekulera om det hade varit liknande siffror i resterande delar av kommunens landsbygd vilket 54% (ca 7000 personer) av kommunens invånare bor inom. Ifall en kris eller katastrof som inneburit samhällsstörningar hade inträffat, som slog ut exempelvis elnät och vattenförsörjning i hela kommunen, så hade kring 1000 personer stått helt utan vatten inom några dagar och den siffran hade växt till cirka 1600 personer efter en vecka. En systemstörande kris vid kalla utomhustemperaturer under vintermånaderna så hade 1750 personer på landsbygden behövt extern hjälp eller evakuering inom loppet av ett fåtal dagar. Det bör uppmärksammas att dessa siffror endast rör kommunens landsbygd samt är en spekulering, men om det är liknande siffror i realiteten så hade det inneburit ett omfattande räddningsarbete vid en samhällstörande kris. Det hade även inneburit att en alarmerande mängd hushåll på landsbygden i kommunen har bristande hemberedskap. Det går inte att säga så mycket mer om dessa siffror utan att intervjua kommunens krisberedskapssamordnare och det ligger utanför arbetets tidsrymd. Siffrorna anser jag pekar på värdet av att göra en mer omfattande undersökning för att få en säkrare bild av beredskapen på landsbygden.

6.1.1 Bakom siffrorna, en långvarig kristid

För att fördjupa diskussionen och utnyttja den andra del av den data som samlats från respondenterna så kan det vara intressant att diskutera hushållens förutsättningar vid en längre period av kris. En längre samhällstörande kris vid exempelvis krig eller omfattande klimatförändringar skulle kunna sätta stor press på hushållen att inte bara ha ett hemberedskapslager utan också att kunna reproducera detta, exempelvis produktion av egen mat. Detta ska ses som komplement till rapporten Technovision (2020), där lantbrukare till stor del kom fram till att vi kan komma att behöva återgå till tidigare jordbrukssystem vid en långtgående kris. Historiskt så har hushållen på landsbygden haft en stor betydelse i produktionen av mat och minst 80% av befolkningen under 1700-talet tillhörde jordbrukarbefolkningen i Sverige (Gadd & Myrdal 2000). Hur många hushåll kan tänkas att axla detta ansvar utifall att det värsta hade inträffat?

22,1% av hushållen angav att de ej hade någon trädgårdsodling i dagsläget, de resterande 77,9% hade någon form av trädgårdsodling. Vilket pekar på att materiell förmåga och erfarenhet inom odling troligen finns i stor utsträckning i studieområdet. Kunskapsmässigt sett så ansåg sig 62,3% av hushållen att de var en van odlare, 29,9% ansåg att de hade begränsad odlingskunskap och 7,8% hade aldrig odlat något tidigare. Detta innebär att en majoritet av hushållen (77,9%) har trädgårdsodling samt att många har god kunskap om odling (62,3%). Vilket kan

vara positivt i en längre kristid då hushållen kan komma att behöva producera sin egen mat. Trädgårdsodling behöver också kompletteras med vinterförvaring vid en längre kris, vilket 72,4% av hushållen svarade att de hade, 27,6% saknade vinterförvaring vilket inte är förvånansvärt då ungefär samma procent av hushåll inte odlade något (22,1%). Detta innebär att det är troligt att mellan 20–30% av hushållen hade haft svårt att försörja sig själva på grönsaker och dylikt vid en längre kris utan extern hjälp.

22% av hushållen hade djur som kunde bidra positivt till deras självförsörjning, de flesta av dessa svar utgjordes av hönor (76,5%), får (11,8%) och nötdjur (5,9%). 82% av hushållen hade inte djur. Då frågan inte formulerades för att få reda på hur många djur hushållen hade så går det inte att teoretisera om hur länge dessa hushåll hade klarat en längre kris. Det går dock att konstatera att de hushållen med djur troligen hade haft bättre förutsättningar att klara sig på egen hand vid en längre period av kris, detta då djurhållningen kan bidra till en mer varierad kost och matsäkerhet (Magnusson 2016). Vilket hade inneburit att 22% av hushållen hade kunnat förse sig själva med animalieprodukter och 82% hade saknat denna förmåga. De 22% av hushållen kan teoretiskt sett också spela en viktig roll i områdets resiliens då de kanske kan bidra med animalier till andra hushåll som saknar djur.

6.2 Indikatorer

6.2.1 Indikatorer på resiliens och stärkt materiell förmåga

De skillnader som framkom när svaren analyserades efter bostadstyp kan visa på att bostadstypen är en indikator på hushållets sociala resiliens och dess materiella förmåga. Bostadstypen kom att visa sig vara en tydlig indikator när det kom till fråga: 6, 9, 12, 13, 14 och 15.

I dessa frågor var skillnaden stor beroende på vilken bostadstyp hushållet levde i. Gård med mark och gård utan mark var den bostadstyp som visade på starkare materiell förmåga när det kom till dessa frågor. Exempelvis så var det 41 procentenheters skillnad på fråga 9 mellan bostadstyp gård och övriga bostadstyper i enkätsvaren. Vilket innebär att gårdarna har tillgång till traditionell vattenbrunn i mycket högre utsträckning än övriga bostadstyper. Gårdarna visade även på starkare materiell förmåga gällande värmeförsörjning, trädgårdsodling, kunskap om odling, vinterförvaring av mat och djurhållning. Dessa materiella förmågor skapar en bättre potential för resiliens hos hushållet. Bostadstypen gård med mark och gård utan mark är därför en tydlig indikator på resiliens och stark materiell förmåga.

6.2.2 Indikatorer på social sårbarhet och bristande materiell förmåga

De hushåll som ej hade djur samt inte hade en vilja att skaffa djur saknade till stor del också kunskap om jakt. Därför kan avsaknad av djur samt vilja att ha det, ses som en indikator på hushållets kunskap och möjlighet att förse sig själva med animalieprodukter. Utav de 25 hushåll som svarade att de vare sig hade djur eller vilja att ha det, så svarade 18st (72%) att det inte fanns någon betydande kunskap om jakt inom hushållet respektive 12st (48%) saknade betydande kunskap om fiske. Jämfört med resultatet från alla respondenter var 49% nej inom jakt och 32% nej inom fiske.

6.3 Begränsande faktorer för djurhållning

För att utveckla förståelsen för varför så många inte har djur så ställdes frågor gällande vilja och motivation. Dessa var efter frågan vare sig hushållet har djur eller inte. Frågorna var formulerade ”16. Om inte, finns det en vilja inom hushållet att ha djur som bidrar till självförsörjning?” och ”17. Om ni svarade ja på fråga 16 beskriv gärna kort varför ni inte har djur i dagsläget”. På fråga 16 så svarade 47,7% av hushållen ”kanske, om tid och resurser fanns.”, 40% svarade nej och 12,3% svarade ja. Ungefär en fjärdedel (26,15%) av hushållen som svarade på fråga 16 motiverade med fritextsvar på fråga 17.

Fritextsvaren på fråga 17 är bland annat:

”Här finns ladugård utan djur. Ingen sköter djur nu.”

”För att vi inte vill vara bundna”

”Kostnad”

”Man blir bunden svårt att resa”

”Ansvaret, tiden och krävs lite förberedelser”

”En del förberedelser och sparande som vi inte hunnit ta tag i eller haft ekonomi till.”

”Bor här inte permanent än. Kommer så småningom ha höns och periodvis två grisar”.

Svaren kan tolkas på olika vis, men de flesta tyder på en vilja, dock en vilja som ej väger mer än de delarna som uppfattas som negativa i djurhållning. Delar såsom kostnad, bundenhet och ansvar. Man kan argumentera för att dessa delar finns i trädgårdsodling också. Men där verkar man ändå vara villig att förbise detta då endast 22,1% av hushållen inte hade trädgårdsodling. Trots att man teoretiskt sett kan ha djur på en säsongsbasis precis som när man odlar grönsaker, exempelvis genom att konsumera djuret när tiden anses vara kommen. Djuren behöver foder och vatten precis som grönsakerna behöver näring och vatten samt att djur och

grönsaker fungerar bra i kombination då djuren kan äta mycket av det svinn som uppstår i trädgårdsodling och gödsel från djuret kan återgå till odlingen.

Jag ser djurhållningen som den största bristen i hushållens materiella förmåga. Det kan vara av vikt att öka incitamenten till att ha djur för att öka resiliensen hos hushållen. Det bör åtminstone vara i samhällets intresse att bibehålla den nuvarande nivån och inte låta djurhållningen sjunka. Då jag inte kunnat hitta någon källa på hur många djur ett typiskt hushåll i Sverige haft i modern tid så går det inte att veta om det vare sig ökat eller sjunkit de senaste decennierna. Vilket hade kunnat vara ett föremål för framtida forskning.

För att undersöka närmare varför så många hushåll inte har djur så hade det behövts en mer kvalitativ metod, exempelvis intervjuer. Det kan troligen också finnas emotionella och etiska skäl till att så många hushåll inte har djurhållning för egen livsmedelsförsörjning. Intervjuer hade kunnat skapa ett djup i motiveringarna från hushållen om varför de ej har djur. En teori jag har är att det kan finnas en imaginär bild av att djurhållning behöver pågå under en lång period. Vilket i verkligheten är helt beroende på vilket djurslag samt när hushållet planerar att konsumera djuret.

6.4 MSB:s roll

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap MSB:s information på deras hemsida om hemberedskap och krisberedskap kan tolkas att i stort sett vara formulerad kring hemberedskap för invånare i tätort. Det nämndes inte på hemsidan vid tidpunkten för arbetet om vikten av egen vattenförsörjning eller egen produktion av mat. Det som nämndes var vikten av att ha ett lager med vatten i dunkar, ett gasolkök och ett lager med exempelvis konserver. Informationen verkade tolkas att vara helt inriktad till hemberedskap i tätort där beredskapen på landsbygden utelämnas. Exempelvis så är MSB:s checklista på vatten i kris följande: ”Dunkar, gärna med tappkran, flaskor, hinkar med lock, PET-flaskor att frysa vatten i (fyll inte ända upp, då spricker flaskan), Mineralvatten, Kokmöjlighet” (MSB B 2023).

Att inte bevaring och underhåll av traditionella brunnar inkluderas anser jag pekar på att hushållen på landsbygden förväntas att klara sig själva vid en kris. Exempel som ges utifall att det blir brist på vatten på MSB:s hemsida hänvisar till kommunala vattentankar eller hämtning av vatten från vattendrag, sjöar och dammar, vilket möjligtvis kan tolkas som råd för landsbygdens befolkning men ändå inget om brunnar.

Checklistan för värme i kris var följande: ”Ullplagg, varma och oömma ytterkläder, mössor, vantar, halsdukar, filtar, liggunderlag, sovsäckar, stearinljus,

värmeljus, tändstickor, braständare, alternativ värmekälla t ex gasolvärmare, fotogendrivna element” (MSB C 2023).

I denna checklista nämns åtminstone alternativ värmekälla men exemplifiering innehåller inte vedspis eller kamin. Antingen förväntas hushållen själva förstå att det inkluderas i alternativa värmekällor, men det kan lika gärna nämnas. Att värma upp ett hus på landsbygden under vintermånaderna med en gasolvärmare är troligen mycket ineffektivt och kräver säkerligen stora mängder gasol. Vid vidare läsning på hemsidan så fanns följande; *”Om du har en fungerande kakelugn, öppen spis eller kamin är de till stor hjälp.”* Vilket kan anses borde inkluderats i checklistan.

Det kan finnas ett antagande om att hushållen på landsbygden är mer resilienta än vad de faktiskt är. De kanske är därför denna information från MSB till stor del upplevs som inriktad till hushåll i tätort. De siffror som visas i resultatet samt diskuteras under diskussionen visar dock på att många hushåll på landsbygden kanske inte är så resilienta trots allt.

Ett informationsunderlag med lättillgänglig information av viktiga delar för krisberedskap hos hushåll på landsbygden hade kunnat vara mycket viktigt för att hushållen ska uppmärksammas på vilken viktig resurs en traditionell vattenbrunn och vedspis eller kamin kan vara i en krissituation. Som det ser ut i dagsläget i informationen på MSB:s hemsida så är krisen kortvarig och självförsörjning av vatten, mat och värme vid en längre kris verkar som att hushållen inte ska behöva tänka på. Trots att en kris kan vara flera veckor såsom vid stormen Gudrun 2005 eller flera år såsom det pågående kriget i Ukraina.

Om man i dagsläget letar bland informationen som finns på MSB:s hemsida så finns det inget skrivet om att bevara och underhålla traditionella vattenbrunnar, bevara vedspisar eller odling av egen mat eller djurhållning. Det kan vara viktigt att uppmärksamma dessa delar då det finns en risk att hushåll på landsbygden exempelvis inte ser riskerna av att modernisera hushållet och inte bevara de äldre materiella förmågor som kan vara livsviktiga vid en kris eller katastrof. Särskilt när naturkatastrofer och dylikt kommer att öka i takt med klimatförändringarna.

7. Slutsatser

De hushåll som har en bristande materiell förmåga hade varit mycket sårbara vid en systemstörande kris. Resiliensen hos dessa hushåll beror på vilken krissituation det rör sig om. Vid en kris med elavbrott som följd hade 14% saknat vatten inom några dagar vilket hade stigit till 23% efter en vecka. Vid en liknande kris fast under vinterhalvåret hade en fjärdedel av hushållen behövt evakuering eller extern hjälp inom fåtal dagar då de saknar möjlighet att värma upp hushållet. Vid en långvarig som inkluderar störning av nuvarande livsmedelsproduktion hade åtminstone 22% haft svårt att förse sig med vegetabilier och 78% hade haft svårigheter med animalier. Resiliensen hos hushållen mot systemstörande kriser beror därför på vilken kris det rör sig om och under vilken tid på året samt hur lång tid den pågår.

En kris i försörjning av animalier vid exempelvis en omfattande energikris eller pandemi som påverkar Sveriges animalieproduktion avsevärt, hade kunnat tänkas få svåra konsekvenser många hushåll som saknar djur. En kris av en sådan omfattning hade troligen även påverkat andra resursflöden som många hushåll behöver för att överleva. Även om kriser av sådan omfattning är ovanliga så är de inte otänkbara. Resiliensen hos hushållen på landsbygden kan tänkas att vara en viktig del för att samhället ska ha möjlighet att återhämta sig vid en kris då invånarna i tätort troligen har sämre förutsättningar att klara sig utan resursflöden såsom vatten, mat och värme. Om landsbygden hade bättre resiliens så hade kanske de teoretiskt sett kunnat ersätta eller bistå med resurser eller annan hjälp till hushållen i tätort.

Det visade sig även i arbetet att det fanns vissa indikatorer på social sårbarhet och resiliens. Exempelvis så hade de hushåll som ej hade vare sig djur eller vilja att ha det, mindre kunskap och resurser gällande jakt och fiske. Bostadstypen gård med mark och gård utan mark hade högre resiliens, eftersom de hade ofta en traditionell brunn (som ej är beroende av el) och odlade i större utsträckning samt hade mer kunskap om odling och större möjlighet till vinterförvaring av grönsakerna, det var även vanligare med djurhållning i denna bostadstyp.

Vid undersökning av MSB:s hemsida tycks fokus vara på provisorisk försörjning snarare än ihållande försörjning. Vad händer om inte staten och dess aktörer har möjlighet att nå ut med hjälp i tid och den provisoriska försörjningen tar slut?

Jag anser att en blandning av provisorisk försörjning och ihållande försörjning hade varit det som minskar sårbarheten och ökar resiliensen hos hushållen. Sköra resursflöden och bristande materiella förmågor gällande självförsörjning skapar ett prekärt samhälle. Vilket ska ses i ljuset av aktuella hot såsom stundande klimatförändringar. Att informera landsbygdens hushåll om vikten av att bevara traditionella vattenbrunnar och värmekällor som fungerar utan elektricitet kan ses som en billig försäkring. Det kan vara ett enkelt sätt att bibehålla de materiella förmågorna och resiliensen som finns hos hushållen idag, samt att de även bidrar till hållbar utveckling. Sådan information skulle exempelvis kunna inkluderas i den nya versionen av broschyren från MSB ”Om krisen eller kriget kommer” för 2024.

Referenser

- Bohlin, C.-O. (2023). *Allas nyårslofte bör vara bättre hemberedskap*. 2 januari 2023. <https://www.regeringen.se/debattartiklar/2023/01/allas-nyarslofte-bor-vara-battare-hemberedskap/> [2024-05-31]
- Candel, J.J. L. (2014). *Food security governance: A systematic literature review*.
- Cutter, S., Boruff, B., & Shirley, L. (2003). *Social Science Quarterly*. Social Vulnerability to Environmental Hazards (84). <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/1540-6237.8402002>
- Energimyndigheten (2006). *Stormen Gudrun. Vad kan vi lära av naturkatastrofen 2005?*. <https://energimyndigheten.a-w2m.se/Home.mvc?resourceId=103946>
- Eriksson, C., Fischer, K., & Ulfbecker, E. (2020). *Technovisions for Food Security as Sweden Restores Its Civil Defence*. *Science, Technology and Society*, 25 (1), 106–123. <https://doi.org/10.1177/0971721819889924>
- Gadd, C.J., & Myrdal, J. (2000). Fembandsverket. *Jordbrukets utveckling* (2), 11-20. <https://www.ksla.se/wp-content/uploads/2012/06/2.-JORDBRUKETS-UTVECKLING-sid-11-20.pdf>
- Guldåker, N. (2009). *Krishantering, hushåll och stormen Gudrun: att analysera hushålls, krishanteringsförmåga och sårbarheter*. Lunds universitet.
- Livsmedelsverket (2023). *Anlägga ny brunn*. <https://www.livsmedelsverket.se/livsmedel-och-innehall/dricksvatten/egen-brunn2/att-anlagga-en-vattentakt/anlagga-ny-brunn> [2024-05-31]
- Magnusson, U. (2016). *Sustainable global livestock development for food security and nutrition including roles for Sweden*. Ministry of Enterprise and Innovation, Swedish FAO Committee, Stockholm.
- MSB (2009). *Att mäta sårbarhet mot Naturolyckor*. <https://rib.msb.se/filer/pdf/25601.pdf>
- MSB (2021). *Strategi för försörjningsberedskap*. <https://rib.msb.se/filer/pdf/29643.pdf>
- MSB (2023a). *Klimatförändringarnas effekter på förekomsten av naturolyckor*. <https://rib.msb.se/filer/pdf/30538.pdf>
- MSB (2023b). *Tillgång till vatten i en kris*. <https://www.msb.se/sv/rad-till-privatpersoner/forbered-dig-for-kris/hemberedskap---preppa-for-en-vecka/vatten/> [2024-05-31]
- MSB (2023c). *Tillgång till värme i kris*. <https://www.msb.se/sv/rad-till-privatpersoner/forbered-dig-for-kris/hemberedskap---preppa-for-en-vecka/varme/> [2024-05-31]
- MSB (2024a). *Förbered dig för en kris*. <https://www.msb.se/sv/rad-till-privatpersoner/forbered-dig-for-kris/> [2024-05-31]

- MSB (2024b). *Hemberedskap*. <https://www.msb.se/sv/rad-till-privatpersoner/forbered-dig-for-kris/hemberedskap---preppa-for-en-vecka/> [2024-05-31]
- MSB (2024c). *Vårt uppdrag*. <https://www.msb.se/sv/om-msb/vart-uppdrag/regeringsuppdrag/> [2024-05-31]
- MSB (u.å). Om MSB <https://www.msb.se/sv/om-msb/> [2024-05-31]
- NE (u.å). *Hushåll*.
https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/hush%C3%A5ll?utm_source=adwords&utm_medium=ppc&utm_term=&utm_campaign=&hsa_cam=20795036081&hsa_mt=&hsa_ver=3&hsa_src=x&hsa_ad=&hsa_net=adwords&hsa_tgt=&hsa_acc=4987336647&hsa_grp=&hsa_kw=&gad_source=1&gclid=CjwKCAjwr7ayBhAPEiwA6EIGxLcsKwnSnfqxNlrHbcbKAzuDC89WTci-g5J0t9AR3S8Ov2-plX6iZxoCiv0QAvD_BwE [2024-05-31]
- Nilsson, M. (2004). *Skogsmarksutnyttjande på Älvdalens kronopark före 1870. En kulturhistorisk beskrivning och analys*. Sveriges Lantbruksuniversitet.
https://stud.epsilon.slu.se/4836/1/arb_rapp_131.pdf
- SCB (2022). *Ett urval av socioekonomiska variabler på DeSO nivå*.
<https://experience.arcgis.com/experience/e4193ec8653d4c67801ae302f708a6db>
[2024-05-31]
- Värn, M. (2023). *Ultra lokala livsmedelsberedscapsceller*. Yrkehögskolan Novia. Master's in Natural Resources Management.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/797874/Varn_Maja.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Tack

Jag vill rikta mitt tack mot Åke 'Lejon' Gustafsson för hans eviga "tjat" under min barndom om hans nostalgi till landsbygden, självförsörjning, djur och jordbruk. Varken denna studie eller min utbildning hade fått sin form utan honom. Jag vill också rikta ett tack mot min sambos far Bengt Johansson som i våras sa något i stil med "landsbygden kanske aldrig har varit så skör som nu", vilket jag såklart blev nyfiken på att undersöka. Jag vill tacka min sambo Julia Johansson för stöd och idéer under processen. Slutligen vill jag tacka min handledare Brian Kuns för mycket bra handledning under arbetets gång.

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt. Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare. Du hittar en länk till SLU:s publiceringsavtal på den här sidan:

- <https://libanswers.slu.se/sv/faq/228316>.

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.